การพัฒนาบุคลิกภาพตามพุทธปรัชญา
Buddhist Philosophy on Personality Development

สรัญญา วิภัชชวาที Saranya Wipatchawatee[๑]
หอมหวล บัวระภา Homhuan Buarabha[๒]
กรรณิกา คำดี Khanika Kamdee[๓]

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์เรื่องปัจจัยที่ก่อให้เกิดบุคลิกภาพพระโพธิสัตว์เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าในพุทธปรัชญาเถรวาท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดบุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา และแนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ โดยมีระเบียบวิธีวิจัยคือ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจากการศึกษาข้อมูลในพระไตรปิฎก เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า บุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา หมายถึง พฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคล ทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏออกมาภายนอก ซึ่งเป็นไปตามเจตนา ส่วนแนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพนั้นเป็นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลมีเจตนาเป็นตัวนำ รวมถึงระบบความคิดและอารมณ์ในการปรับตัวต่อสังคมสิ่งแวดล้อม ด้วยการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา อันมีศีล สมาธิ และปัญญาเป็นแนวทางพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้มีบุคลิกภาพที่ดีและบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

คำสำคัญ: บุคลิกภาพตามแนวพุทธปรัชญา, การพัฒนาบุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา

---

[๑]สาขาวิชาศาสนาและปรัชญาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (PhD student of Eastern Religions and Philosophy Faculty of Humanities and Social Sciences Khonkaen University, Thailand) E-mail: pim_pure@hotmail.com โทร.086-450 5691

[๒] สาขาวิชาศาสนาและปรัชญาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น Eastern Religions and Philosophy Faculty of Humanities and Social Sciences Khonkaen University, Thailand

[๓]สาขาวิชาศาสนาและปรัชญาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น Eastern Religions and Philosophy Faculty of Humanities and Social Sciences Khonkaen University, Thailand

Abstract

This article is part of the dissertation of the factors causing personality of Bodhisatta to be Buddha in Theravada Buddhist Philosophy. The purpose of this article was to study the concept of personality by Buddhist philosophy and the concept of Buddhist philosophy on personality development. The methodology of research is a qualitative research study. It is a qualitative research based on the study of information in the Tipitaka, documents and related research. The study indicated that personality as perceived by the Buddhist philosopher means the behavior of the person. Both appearing and not appearing outside. The behavior is intentional. The concept of Buddhist philosophy about personality development refers to the development of the behavior of the person is intended as a conductor. Including the system of thinking and emotions that adapt to social environment. The principle of personality development is based on threefold path. There are sila, concentration and wisdom the guidelines for the development of physical, mental, wisdom and environment. The result is a good personality and the ultimate goal of life.

Keywords: Personality in Buddhist philosophy, Development of personality in Buddhist philosophy

๑. ความนำ

บุคลิกภาพเป็นส่วนสำคัญของมนุษย์ในการที่จะช่วยส่งเสริมความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียน การทำงาน การเข้าสังคม การได้รับการยอมรับจากสังคม รวมถึงการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งต้องอาศัยส่วนประกอบที่สำคัญนั่นคือบุคลิกภาพ ตามทัศนะจิตวิทยาแล้ว บุคลิกภาพหมายถึงรูปแบบพฤติกรรมการแสดงออกที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว อันเป็นภาพสะท้อนความเป็นปัจเจกบุคคล รวมทั้งรูปแบบทางความคิดและอารมณ์ในการปรับตัวต่อสังคมสิ่งแวดล้อม ที่มีความคงตัวชัดเจน เป็นรูปแบบเฉพาะตัวทางด้านจิตวิทยา และเป็นกระบวนการทำงานของร่างกายที่ควบคุมพฤติกรรมและความคิด ทำให้บุคคลมีความแตกต่างจากคนอื่น[๔] ส่วน

[๔] Mc Connell and Philipchalk, **Understanding Human Behaviour**, (New York: Harcourt Brace Jovanov), 1992: P.241.

บุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญานั้น อธิบายถึงพฤติกรรมว่าเป็นการกระทำของบุคคล ทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏออกมาภายนอก ซึ่งเป็นไปตามเจตจำนงหรือเจตนา[๕] แม้ว่าพุทธปรัชญาจะไม่ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพโดยตรงเหมือนทางจิตวิทยา แต่ก็จำแนกบุคคลออกเป็นหลายประเภทตามบุคลิกลักษณะของบุคคล อันได้แก่ ลักษณะนิสัย ๖ ประการที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกรวมกันว่า “จริต ๖” หรือ “จริยา ๖” ได้แก่ ราคจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริต สัทธาจริต และพุทธิจริตหรือญาณจริต ที่สำคัญก็คือพุทธปรัชญาให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาจริตหรือการพัฒนาบุคลิกภาพเพื่อความสำเร็จในชีวิตและการบรรลุเป้าหมายการเข้าถึงภาวะที่สมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยที่ก่อให้เกิดบุคลิกภาพของพระโพธิสัตว์เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าในพุทธปรัชญาเถรวาท” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๒ ข้อ คือ

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดบุคลิกภาพตามพุทธปรัชญา

๒.เพื่อศึกษาแนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ

นิยามศัพท์

บุคลิกภาพตามแนวพุทธปรัชญา หมายถึง พฤติกรรมการแสดงออกอันเป็นลักษณะเฉพาะ ทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏออกมาภายนอก ซึ่งเป็นไปตามเจตจำนงหรือเจตนา

การพัฒนาบุคลิกภาพตามแนวพุทธปรัชญา หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมการแสดงออก ด้วยหลักไตรสิกขาอันมีศีล สมาธิ และปัญญา

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative research Research)จากเอกสาร เพื่อศึกษาแนวคิดบุคลิกภาพตามพุทธปรัชญา และเพื่อศึกษาแนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

๔.๑ **แนวคิดบุคลิกภาพตามพุทธปรัชญา**

คำว่า บุคลิกภาพ (Personality) ตามความหมายทางจิตวิทยานั้นหมายถึงกระบวนการรวมกันระหว่างลักษณะต่างๆ ของบุคคล ทั้งด้านร่างกายและจิตใจอย่างเป็นแบบฉบับเดียว ซึ่งแต่ละลักษณะต่างมีความสัมพันธ์ต่อกัน และรวมกันเป็น

---

[๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, หน้า ๓.

ลักษณะเฉพาะประจำของแต่ละบุคคล[๖] เป็นรูปแบบเฉพาะตัวทางด้านจิตวิทยา และเป็นกระบวนการทำงานของร่างกายที่ควบคุมพฤติกรรมและความคิด ทำให้บุคคลมีความแตกต่างจากคนอื่น[๗]

บุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา หมายถึง พฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคล ทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏออกมาภายนอก ซึ่งเป็นไปตามเจตจำนงหรือเจตนา[๘]ที่อธิบายตามหลักกรรมหรือกฎแห่งการกระทำ อันเป็นตัวบ่งบอกพฤติกรรม ซึ่งเป็นบุคลิกภาพของมนุษย์ บุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญาจึงแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของบุคคลที่แสดงออกเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมบนพื้นฐานกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต หรือแสดงพฤติกรรมที่เป็นกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ภายในใจ แล้วปรากฏออกมาทางร่างกายตามแรงจูงใจหรือแรงผลักดันภายในจิต บุคลิกภาพจึงเป็นสภาพนิสัยเฉพาะตน[๙]

พุทธปรัชญามีทัศนะว่าบุคลิกภาพเป็นผลมาจากการที่บุคคลมีพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างสม่ำเสมอกลายเป็นลักษณะนิสัยเฉพาะบุคคล ที่บ่งบอกถึงบุคลิกภาพที่เกิดจากภายในจิต แล้วแสดงออกทางกายและทางวาจา แม้ว่าพุทธปรัชญาจะไม่ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพโดยตรงเหมือนทางจิตวิทยาก็ตาม แต่ก็จำแนกบุคคลออกเป็นหลายประเภทตามบุคลิกลักษณะ ดังปรากฏในคัมภีร์บุคคลบัญญัติ ซึ่งเป็นการแสดงถึงบุคลิกภาพในพระพุทธศาสนา อันได้แก่ ลักษณะนิสัย ๖ ประการ หรือจริต ๖[๑๐]

จริต หรือจริยา หมายถึง ความประพฤติปกติ หรือความประพฤติที่เน้นหนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน พื้นเพของจิต อุปนิสัย พื้นนิสัย แบบหรือประเภทใหญ่ๆ แห่งพฤติกรรมของตน มี ๖ ประเภท ที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกรวมกันว่า “จริต ๖” หรือ “จริยา ๖”[๑๑] ในปัจจุบันมีนักวิชาการหลายคนนำแนวคิดเรื่องจริต 6 มาเป็นแนวทางถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อสาธารณชน ดังเช่น ดร.อนุสร จันทพันธ์ และดร.บุญชัย โกศลธนากุล[๑๒]ดังนี้

๑) ราคจริต บุคคลที่มีอุปนิสัยไปทางราคะจริตจะมีลักษณะบุคลิกดี มาดดี น้ำเสียงนุ่มนวลไพเราะ ติดในความสวยความงาม ความหอม ความไพเราะ ความอร่อย ไม่

---

[๖] Sanford Z., **Psychology A Scientific Study of Man, (**San Francisco: Wads Worth Publishing, 1961), P. 5.

[๗] McConnell and Philipchalk, **Understanding Human Behaviour**, P. 241.

[๘] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

[๙] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔,** (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๔๘๑), หน้า ๓๕๑.

[๑๐] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐.

[๑๑] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๘๕/๔๐๓.

[๑๒] อนุสร จันทพันธ์ และบุญชัย โกศลธนากุล, **จริต 6 ศาสตร์ในการอ่านใจคน,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พลับลิชชิ่ง, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐-๑๕.

ชอบคิด แต่ช่างจินตนาการเพ้อฝัน ผู้มีราคจริตนี้มีจุดแข็ง คือ มีความประณีต อ่อนไหว ละเอียดอ่อน ช่างสังเกตเก็บข้อมูลเก่ง บุคลิกหน้าตาเป็นที่ชื่นชมของทุกคนที่เห็น มีวาจาไพเราะ เข้าได้กับทุกคน เก่งในการประสานงาน การประชาสัมพันธ์และงานที่ต้องใช้บุคลิกภาพ ในด้านจุดอ่อนของผู้มีราคจริต คือ ไม่มีสมาธิ ทำงานใหญ่ได้ยาก ไม่มีเป้าหมายชีวิต ไม่มีความเป็นผู้นำ ขี้เกรงใจ ขาดหลักการ มุ่งแต่บำรุงบำเรอผัสสะทั้ง ๕ ของตน ชอบพูดแต่คำหวานหูแต่อาจไม่จริง อารมณ์รุนแรง ช่างอิจฉาริษยา ชอบปรุงแต่ง สำหรับวิธีแก้ไขผู้มีราคจริต คือ ให้พิจารณาโทษของจิตที่ขาดสมาธิ ฝึกพลังจิตให้มีสมาธิเข้มแข็ง หาเป้าหมายที่แน่ชัดในชีวิต และพิจารณาสิ่งปฏิกูลต่างๆ ของร่างกายมนุษย์ เพื่อลดการยึดติดในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส[๑๓]

๒) โทสจริต บุคคลที่มีอุปนิสัยไปทางโทสจริตจะมีลักษณะจิตขุ่นเคือง โกรธง่าย คาดหวังว่าโลกต้องเป็นอย่างที่ตัวเองคิด พูดตรงไปตรงมา ชอบชี้ถูกชี้ผิด เจ้าระเบียบ เคร่งกฎระเบียบ แต่งตัวประณีตสะอาดสะอ้าน เดินเร็ว ตรงแน่ว สำหรับจุดแข็งของผู้มีโทสจริต คือ อุทิศตัวทุ่มเทให้กับการงาน มีระเบียบวินัยสูง ตรงเวลา วิเคราะห์เก่ง มองอะไรตรงไปตรงมา มีความจริงใจต่อผู้อื่น สามารถพึ่งได้ พูดคำไหนคำนั้น ไม่ค่อยโลภ ในด้านจุดอ่อนของผู้มีโทสจริต คือ จิตขุ่นมัวร้อนรุ่ม ไม่มีความเมตตา ไม่เป็นที่น่าคบค้าสมาคมของคนอื่น ไม่มีบารมี ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ สร้างวจีกรรมเป็นประจำ มีโรคภัยไข้เจ็บได้ง่าย สำหรับวิธีแก้ไขผู้ที่มีโทสจริต คือ ให้สังเกตดูอารมณ์ของตัวเองเป็นประจำ เจริญเมตตามากๆ คิดก่อนพูดนานๆ พูดทีละคำ ฟังทีละเสียง อย่าไปจริงจังกับโลกมากนัก เปิดใจกว้างรับความคิดใหม่ๆ พิจารณาโทษของความโกรธต่อความเสื่อมโทรมของร่างกาย[๑๔]

๓) **โมหจริต** บุคคลที่มีอุปนิสัยไปทางโมหะจริตจะมีลักษณะง่วงซึม เบื่อเซ็ง ดวงตาดูเศร้าๆซึ้งๆ พูดจาเบาๆ นุ่มนวลอ่อนโยน ยิ้มง่าย อารมณ์ไม่ค่อยเสีย ไม่ค่อยโกรธใคร ไม่ชอบเข้าสังคม ไม่ชอบทำตัวเป็นจุดเด่น เกิดแบบขาดจุดหมาย ไร้ความมุ่งมั่น สำหรับจุดแข็งของผู้มีโมหจริตคือ ไม่ฟุ้งซ่าน เข้าใจอะไรได้ง่ายและชัดเจน มักตัดสินใจอะไรได้ถูกต้อง ทำงานเก่ง โดยเฉพาะงานประจำ ไม่ค่อยทุกข์หรือเครียดมากนัก เป็นคนดี เป็นเพื่อนที่น่าคบ ในด้านจุดอ่อนของผู้มีโมหจริต คือ ไม่มีความมั่นใจ มองตัวเองต่ำกว่าความเป็นจริง โทษตัวเองเสมอ หมกมุ่นแต่เรื่องตนเอง ไม่สนใจคนอื่น ไม่จัดระบบความคิด ทำให้เป็นเสมือนไม่มีความรู้ ไม่มีความเป็นผู้นำ ไม่ชอบเป็นจุดเด่น สมาธิอ่อนและสั้น เบื่อง่าย อารมณ์อ่อนไหว ใจน้อย สำหรับวิธีแก้ไขผู้มีโมหจริต คือ ให้ตั้งเป้าหมายชีวิตให้ชัดเจน ฝึกสมาธิสร้างพลังจิตให้เข้มแข็ง ให้จิตออกจากอารมณ์โดยจับการเคลื่อนไหวของร่างกายหรือเล่นกีฬา แสวงหาความรู้และ

---

[๑๓] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗๒๗/๔๓๕. และวิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๑๗๓-๑๘๒.

[๑๔] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๔๙๒/๒๔๒.

จัดระบบความรู้ความคิด สร้างความแปลกใหม่ให้กับชีวิต อย่าทำอะไรซ้ำซาก[๑๕]

๔) **วิตกจริต** บุคคลที่มีอุปนิสัยไปทางวิตกจริตจะมีลักษณะพูดเป็นน้ำไหลไฟดับ ความคิดพวยพุ่ง ฟุ้งซ่าน อยู่ในโลกความคิด ไม่ใช่โลกความจริง มองโลกในแง่ร้ายว่าคนอื่นจะเอาเปรียบกลั่นแกล้งตน หน้าบึ้ง ไม่ค่อยยิ้ม เจ้ากี้เจ้าการ อัตตาสูง คิดว่าตัวเองเก่ง อยากรู้อยากเห็นไปทุกเรื่อง ชอบผัดวันประกันพรุ่ง สำหรับจุดแข็งของผู้มีวิตกจริตคือ เป็นนักคิดระดับยอดเยี่ยม มองอะไรทะลุปรุโปร่งหลายชั้น เป็นนักพูดที่เก่ง จูงใจคน เป็นผู้นำในหลายวงการ ละเอียดรอบคอบ เจาะลึกในรายละเอียด มองเห็นความผิดเล็กความผิดน้อยที่คนอื่นมองไม่เห็น ในด้านจุดอ่อนของผู้มีวิตกจริตคือ มองจุดเล็กลืมภาพใหญ่ เปลี่ยนแปลงความคิดตลอดเวลา จุดยืนกลับไม่กลับมา ไม่รักษาสัญญา มีแต่ความคิด ไม่มีความรู้สึก ไม่มีวิจารณญาณ ลังเล มักตัดสินใจผิดพลาด มักทะเลาะวิวาท ทำร้ายจิตใจ เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น มีความทุกข์เพราะเห็นแต่ปัญหาแต่หาทางแก้ไขไม่ได้ สำหรับวิธีแก้ไขผู้มีวิตกจริต คือ ให้เลือกความคิด อย่าให้ความคิดลากไป ฝึกสมาธิแบบอานาปานสติเพื่อสงบสติอารมณ์ เลิกคิดอกุศลจิต คลายจากความฟุ้งซ่าน สร้างวินัย ต้องสร้างกรอบเวลา ฝึกมองภาพรวม คิดให้ครบวงจร หัดมองโลกในแง่ดี และพัฒนาสมองซีกขวา[๑๖]

๕) สัทธาจริต บุคคลที่มีอุปนิสัยไปทางศรัทธาจริตจะมีลักษณะยึดมั่นอย่างแรงกล้าในบุคคล หลักการหรือความเชื่อ ย้ำคิดย้ำพูดในสิ่งที่ตนเองเชื่อถือและศรัทธา คิดว่าตัวเองเป็นคนดีน่าศรัทธา ประเสริฐกว่าคนอื่น เป็นคนจริงจัง พูดมีหลักการ สำหรับจุดแข็งของผู้มีศรัทธาจริตคือ มีพลังจิตสูงและเข้มแข็ง พร้อมที่จะเสียสละเพื่อผู้อื่น ต้องการเปลี่ยนแปลงตัวเองและสังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่าเดิม มีพลังขับเคลื่อนมหาศาล และมีลักษณะความเป็นผู้นำ ในด้านจุดอ่อนของผู้มีศรัทธาจริตคือ หูเบา ความเชื่ออยู่เหนือเหตุผล ถูกหลอกได้ง่าย ยิ่งศรัทธามาก ปัญญายิ่งลดน้อยลง จิตใจคับแคบ ไม่ยอมรับความคิดที่แตกต่าง ไม่ประนีประนอม มองโลกเป็นขาวและดำ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตนคิดว่าถูกต้อง สามารถทำได้ทุกอย่างแม่แต่ใช้ความรุนแรง สำหรับวิธีแก้ไขผู้มีศรัทธาจริต คือ ให้นึกถึงกาลามสูตร ใช้หลักเหตุผลพิจารณาเหนือความเชื่อ ใช้ปัญญานำทางและใช้ศรัทธาเป็นพลังขับเคลื่อน เปิดใจกว้างยอมรับความคิดใหม่ๆ ลดความยึดมั่นถือมั่นในตัวบุคคลหรืออุดมการณ์ ลดความยึดมั่นในตัวกูของกู[๑๗]

๖) พุทธิจริต บุคคลที่มีอุปนิสัยไปทางพุทธิจริตจะมีลักษณะคิดอะไรเป็นเหตุเป็นผล มองเรื่องต่างๆ ตามสภาพความเป็นจริง ไม่ปรุงแต่ง พร้อมรับความคิดที่แตกต่างไปจากของตนเอง ใฝ่เรียนรู้ ช่างสังเกต มีความเมตตา ไม่เอาเปรียบคน หน้าตาผ่องใส ตาเป็นประกาย ไม่ทุกข์ สำหรับจุดแข็งของผู้มีพุทธิจริตคือ สามารถเห็นเหตุผลได้ชัดเจนและรู้วิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆได้อย่างถูกต้อง อัตตาต่ำ เปิดใจรับข้อเท็จจริง จิตอยู่กับ

[๑๕] วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑๒๗.

[๑๖] วิสุทธิ. (ไทย) ๑๗๓-๑๘๒.

[๑๗] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๘๕/๓๐๔.

ปัจจุบัน ไม่จมปลักอยู่กับอดีต ไม่กังวลในสิ่งที่จะเกิดในอนาคต พัฒนาปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นกัลยาณมิตร ในด้านจุดอ่อนของผู้มีพุทธิจริต คือ มีความเฉื่อย ไม่ต้องการพัฒนาจิตวิญญาณ ชีวิตราบรื่นมาตลอด หากต้องเผชิญพลังด้านลบอาจเอาตัวไม่รอด ไม่มีความเป็นผู้นำ จิตไม่มีพลังพอที่จะดึงดูดคนให้คล้อยตาม สำหรับวิธีแก้ไขผู้มีพุทธิจริต คือ ควรถามตัวเองว่าพอใจแล้วหรือกับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน เพิ่มพลังสติสมาธิ พัฒนาจิตใจให้มีพลังขับเคลื่อนที่แรงขึ้น เพิ่มความเมตตา และทำประโยชน์ให้กับสังคม[๑๘]

จากแนวคิดเรื่องจริตทั้ง ๖ ดังกล่าวข้างต้น ทำให้เราได้เข้าใจบุคลิกภาพของบุคคล จากอุปนิสัยเฉพาะตนได้มากยิ่งขึ้น เมื่อเข้าใจประเภทของจริตของตนแล้ว ก็จะสามารถปรับปรุงจริต เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพให้เหมาะสมต่อการดำรงอยู่ของชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างสันติภาพ และบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต สรุปได้ว่า บุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญานั้น หมายถึง พฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคลที่ประกอบไปด้วยเจตนาเป็นตัวนำหรืออุปนิสัยซึ่งมีความเป็นปัจเจกบุคคล จริตจัดว่าเป็นบุคลิกภาพพื้นฐานตามทัศนะพุทธปรัชญา โดยหมายถึง ความประพฤติที่เน้นหนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดานพื้นเพของจิต อุปนิสัย พื้นนิสัย แบบหรือประเภทใหญ่ๆ แห่งพฤติกรรมของตน มี ๖ ประเภท เรียกรวมกันว่า “จริต ๖” ได้แก่ ราคจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริต สัทธาจริต และพุทธิจริตหรือญาณจริต

๔.๒ แนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ

สำหรับแนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพนั้นอธิบายถึงการพัฒนาพฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคลที่ประกอบไปด้วยเจตนาเป็นตัวนำหรืออุปนิสัยซึ่งมีความเป็นปัจเจกบุคคลให้มีความก้าวหน้าให้เข้าถึงภาวะที่สมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์และบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งพุทธปรัชญาให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาบุคลิกภาพหรือการพัฒนาจริตเพื่อการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย โดยถือว่าการพัฒนากับการฝึกฝนเป็นสิ่งเดียวกัน กล่าวคือ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการเข้าถึงภาวะที่สมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ จึงต้องมีการฝึกฝนพัฒนาตน หากขาดการฝึกฝนพัฒนาตนแล้ว ชีวิตก็จะไม่ประเสริฐ แต่ถ้าฝึกฝนตนดีแล้ว โดยเฉพาะการฝึกจิต ก็จะมีขีดความสามารถสูงสุดได้ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ ได้เสนอหลักการพัฒนามนุษย์โดยใช้หลักไตรสิกขา โดยแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ (๑) ขั้นนำสู่สิกขา โดยจะต้องอาศัยปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆษะ (เสียงจากผู้อื่นหรืออิทธิพลจากภายนอก) กัลยาณมิตร และปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ และ (๒) ขั้นไตรสิกขา โดยการนำหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มาเป็นแนวทางพัฒนาอย่างเต็มระบบ[๑๙] แนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการ

[๑๘] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐.

[๑๙] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**,

พัฒนาบุคลิกภาพจึงเน้นความเป็นองค์รวมที่ครอบคลุมชีวิตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคมสิ่งแวดล้อม โดยนำหลักไตรสิกขามาเป็นแนวทางพัฒนา ดังนี้

๑) ศีล เป็นแนวทางพัฒนากายหรือกายภาวนา โดยมีศีลเป็นเครื่องคอยควบคุมพฤติกรรมการแสดงออกให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม เน้นในเรื่องของการฝึกพฤติกรรมทางกายและวาจา โดยเฉพาะพฤติกรรมที่เคยชิน โดยใช้เครื่องมือการฝึกนั่นคือวินัย โดยจัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะสมตามกุศลกรรมบถ 10 ส่งผลให้บุคคลมีการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางกายและวาจาที่สำรวมระวัง อยู่ร่วมกับคนในสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติ ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายล้างกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อกัน และเป็นบาทฐานในการพัฒนาจิตให้สูงส่งยิ่งขึ้น[๒๐]

๒) **สมาธิ** เป็นแนวทางพัฒนาจิตหรือจิตตภาวนา เป็นการปรับปรุงพฤติกรรมภายในที่เคยเป็นมโนทุจริตให้เปลี่ยนเป็นมโนสุจริต ด้วยหลักการฝึกจิตให้มีสติ มีสมาธิ มีความสงบ มีความเยือกเย็น มีความมั่นคงอยู่ภายใน มีความสามารถ และมีคุณธรรม เช่น มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อันส่งผลต่อความสามารถของจิต เช่น จิตมีสติ สมาธิเข้มแข็ง แน่วแน่ มั่นคง มีความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ มีความสุข อิ่มเอมใจ สดชื่น ผ่องใส พอใจ เป็นต้น รวมแล้วก็คือ ความที่จิตมีคุณภาพ สมรรถภาพ สุขภาพจิต และเป็นบาทฐานในการพัฒนาปัญญา[๒๑]

๓) **ปัญญา** เป็นแนวทางพัฒนาปัญญาหรือปัญญาภาวนา โดยการฝึกรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้ ความมีเหตุผล เห็นแจ้งในอริยสัจ เห็นแจ้งในนิพพาน มีการวินิจฉัยไตร่ตรองและมีความคิดสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง การรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต ส่งผลทำให้จิตเป็นอิสระจากความโลภ ความโกรธ และความหลง ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ และเข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์[๒๒]สู่การบรรลุนิพพาน[๒๓]อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

อีกมุมมองหนึ่งพุทธปรัชญามีทัศนะว่าจิตมีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ ทั้งนี้เพราะถ้าจิตมีสภาพที่ดีงาม การกระทำหรือพฤติกรรมทางกายและวาจาก็ดีงามไปด้วย โดยมีเจตนาเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ การพัฒนาบุคลิกภาพตามแนวพุทธปรัชญานั้น จำเป็นต้องรู้พื้นฐานทางจิต วิเคราะห์อีกมุมมองหนึ่งของพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ จะพบว่า บุคลิกภาพเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของมนุษย์ โดยอยู่บนฐานคิดว่าพุทธศาสนา

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๔.

[๒๐] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

[๒๑] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

[๒๒] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๒.

[๒๓] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับขยายความ)**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙๑๔-๙๒๒.

เป็นศาสนาแห่งการกระทำหรือกรรมวาทและกิริยาวาท เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม ซึ่งเน้นการปฏิบัติและการบำเพ็ญเพียรทางจิต โดยถือว่าจิตมีความสำคัญกว่าร่างกาย หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงเน้นให้ฝึกอบรมจิตตนเองให้มีความบริสุทธิ์ สงบ ไม่หวั่นไหวไปตามโลกธรรม ๘ และหลุดพ้นจากอาสวะกิเลส ซึ่งแนวทางพัฒนาบุคลิกภาพนั้นจึงต้องฝึกฝนพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา อันเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคมสิ่งแวดล้อมในลักษณะบูรณาการเข้าด้วยกัน โดยอาศัยปธานคือความเพียร เป็นตัวสอดประสาน เริ่มจากสังวรระวังหรือสำรวมอินทรีย์ไม่ให้อกุศลกรรมเกิดขึ้นได้ ถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ต้องปหานคือพยายามละ ส่วนกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดก็พยายามทำให้เกิดขึ้น เมื่อกุศลธรรมเกิดขึ้นแล้วก็ต้องตามรักษาไว้และพัฒนาต่อไป จนทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคลโดยมีเจตนาเป็นตัวนำ รวมถึงระบบความคิดและอารมณ์ในการปรับตัวต่อสังคมสิ่งแวดล้อม อันเป็นอุปนิสัยของปัจเจกบุคคลให้มีความก้าวหน้าสู่ความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ในการพัฒนาบุคลิกภาพแนวพุทธปรัชญานั้นได้นำหลักไตรสิกขามาเป็นแนวทางการพัฒนาบุคลิกภาพแบบองค์รวม

๕. สรุป

สรุปประเด็นเนื้อหาที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงผลการศึกษาวิจัยว่าบุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลอันเป็นลักษณะเฉพาะตัว อันเป็นการกระทำทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏออกมาภายนอกอันเป็นไปตามเจตนา พุทธปรัชญามีทัศนะว่า บุคลิกภาพเป็นผลมาจากการที่บุคคลมีพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างสม่ำเสมอกลายเป็นลักษณะนิสัยเฉพาะบุคคล ที่บ่งบอกถึงบุคลิกภาพที่เกิดจากภายในจิต แล้วแสดงออกทางกายและทางวาจา ซึ่งทางพุทธปรัชญาได้จำแนกบุคคลออกตามลักษณะนิสัยได้ ๖ ประการที่เรียกว่า จริต ๖ อันประกอบไปด้วย ราคจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริต สัทธาจริต และพุทธิจริต

สำหรับแนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพนั้นอธิบายถึงการพัฒนาพฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคลอันมีเจตนาเป็นตัวนำ รวมถึงระบบความคิดและอารมณ์ในการปรับตัวต่อสังคมสิ่งแวดล้อม อันเป็นอุปนิสัยของปัจเจกบุคคลให้มีความก้าวหน้าสู่ความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต โดยนำหลักไตรสิกขามาเป็นแนวทางในการพัฒนา

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒ เล่ม ๒.** พิมพ์ครั้งที่ ๘ กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

บุญมี แท่นแก้ว. **ปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓.

ปิ่น มุทุกันต์. **ปาฐกถาเรื่องจิต.** พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับขยายความ)**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)**. การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้ง, ๒๕๔๓.

พระเมธีวราภรณ์ (ยุ้ย อุปสนฺโต). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับแปลรักษาแก่นธรรม.** ราชบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, ๒๕๔๙.

พุทธทาสภิกขุ. **พระพุทธคุณบรรยาย.** กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.** ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๒.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. **ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ.** กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์,๒๕๓๙.

อนุสร จันทพันธ์ และบุญชัย โกศลธนากุล. **จริต ๖ ศาสตร์ในการอ่านใจคน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พลับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.

McConnell and Philipchalk. **Understanding Human Behaviour**. New York: Harcourt Brace Jovanov, 1992.

Sanford Z. **Psychology A Scientific Study of Man.** San Francisco: Wads Worth Publishing, 1961.